
Jan A. Šturma: Někdy je při ochraně krajiny třeba být ostrý

Jak dobře se spí v keřích v okolí FHS? Existuje správná metoda, kam si v krajině pod holým nebem položit spacák? Jakým způsobem reaguje příroda na nové, rychlé změny? O tom i o projektu ResisTerra nám vyprávěl botanik, sociální ekolog a doktorand v programu [Sociální ekologie](#) Jan Albert Šturma.

Jste součástí projektu ResisTerra, který nedávno získal prestižní grant Primus . Jaká je vaše funkce v týmu a na čem všem se podílíte?

V ResisTerře jsem za terénního biologa, organizuji pro projekt kratší, několikadenní terénní exkurze do přírodní nebo městské krajiny, které se budou konat čtyřikrát do roka. Místo se vybírá podle potřeb projektu, kde se dá konkrétní téma v krajině ukázat. Projekt začal nedávno, zatím jsme byly jen na jedné výpravě. Šli jsme ze Zličína do Motolského údolí, které je zajímavé už jen tím, že to je nejméně známé pražské údolí. V kontextu ResisTerry se tady setkávají dva rozdílné pohledy na rezistenci, antropologický a biologický. V krajině může mít spoustu různých podob, například schopnost udržet se v zcela konzervovaném stavu, i když se v té krajině děje něco naprosto revolučního. První exkurzi jsem strukturoval tak, abychom šli po částech městské krajiny, která je i přesto, že je obestavená městem, už několik století úplně stejná. Zároveň jsme viděli i naopak kontrastní místa, která se vyznačují svou krátkověkostí. V takových případech se rezistence projevuje úplně jiným způsobem, třeba rychlou evolucí. Tohle všechno se dá vidět i během krátké výpravy, není to jen „pokoukáníčko“ po křoví...

Jakým způsobem se propojují a na sebe navazují vaše současné zájmy, třeba i disertační práce, na ResisTerra?

Docela hezky, ve své disertační práci se zabývám citlivou konverzí brownfieldů, to znamená jak využít potenciál, který nesou takové *vágní terény*, nevyužitá místa ve městě i mimo něj. Jsou to svébytná území, která mívají vysokou biologickou diverzitu, ale často jsou i biologicky nebezpečné, protože obsahují obrovské množství invazních druhů. Právě tady se rezistence projevuje zrychlenou evolucí, buď samotných invazních druhů, jejich hybridů nebo jejich rozšířením do nových biotopů. Rezistence se projevuje jak u těch, kteří se rozšiřují do nových oblastí, tak i u těch, kteří se snaží útok ustát. Tam se rezistence rozpadá na tisíc různých aspektů, které zatím nemáme dostatečně dobře prozkoumané.

Jste sociální ekolog a především botanik. Proč je vaše hledisko v projektu, který je převážně antropologický, důležité?

Právě z toho důvodu, že se projekt zabývá z antropologického pohledu i biologickou rezistencí. Cíleně je sestaven tak, aby byl mezioborový.

Zabývá se sociokulturní ekologie ne-lidskými aktéry běžně, nebo to není tak časté téma?

Z pohledu vyučujícího biologických předmětů mohu říct, že jsou na tom založeny, poskytují právě jinou perspektivu. Myslím si, že to je taky jeden z důvodů, proč jsem byl k projektu přizván, protože na fakultě lidé studují primárně humanitní nebo sociální vědy, a tak to nevědí nebo si to nedokáží představit. Jako jeden ze svých hlavních úkolů vnímám deantropocentrizaci humanitních oborů.

Máte za sebou více jak dvacet let terénní praxe, spoustu zkušeností a cest po světě. Co od projektu očekáváte?

Tak trochu sobecky očekávám, že díky výzkumu pochopím částečně i své vlastní motivace. Protože přes všechno hezké povídání o tom, že chceme chápat ne-lidské aktéry v ekosystémech i krajině, tak jsme pořád lidé, kteří to chápou jako lidi. Právě v tom vidím zajímavý aspekt antropologického výzkumu, že mi do určité míry pomůže pochopit motivaci i mého vlastního jednání, jeho pozadí, nebo minimálně víc porozumět, proč ty věci vlastně dělám.

Projektu se účastní tým odborníků z několika zemí. Co tato pestrá spolupráce přinese?

Ještě jsem se nesetkal se všemi kolegy z projektu, ale přijde mi zajímavé, že do náhledu na to, co je rezistence, se často promítají různé národní, lokální nebo regionální mýty. Dělají to všichni, právě i biologové když, někdy cíleně a někdy nevědomky, zaměňují fungování společnosti za fungování v krajině. To je přirozené, protože člověk se chytá analogií, které zná z vlastního okolí. Ačkoliv je to mezinárodní vědecká komunita, tyto přístupy a sebepotvrzující mýty se tam docela výrazně promítají. Takovým národnostním rozdílem je ochrana přírody. Třeba na Slovensku je výrazně militarizovanější než u nás. U nás ochránáři taky rádi nosí zelené uniformy a připomínají vojáky, ale konkrétně na Slovensku je ten přístup drsnější, často mají vysloveně charakter polovojenských jednotek.

Myslíte si, že to je dobrý přístup?

Na hrubý pytel hrubá záplata. Někdy se to i přehání, ale někdy zas je drsný přístup odůvodněn a je potřeba „být vestřej“. Vezměte si třeba situaci kolem Bělověžského pralesa v Polsku. Pravidelně tam dochází k pololegálním a nelegálním těžbám dřeva z jednoho z nejstarších, ne-li úplně nejstaršího nížinného pralesa v Evropě. Navíc je rozdělený nově postavenou a současně perfektně střeženou hranicí mezi Polskem a Běloruskem, a do toho se montují i soukromé zájmy různých těžbařů. Tady je opravdu potřeba militantní ochrana přírody, která se tam prostě postaví a těm stejně militantním lidem na druhé straně barikády řekne „*Ne, tady to dělat nebudete*“. Je to čirá animální ukázka rezistence silou, která v daný moment dává největší smysl. Samozřejmě existují i jiné, chytřejší způsoby odporu, ale v momentě, kdy všechny selžou, je potřeba, aby nastoupila síla.

Napadá vás nějaký příklad z tuzemského prostředí?

Třeba případ Krkonošského národního parku, který má problémy s obrovským množstvím návštěvníků, kteří zde na ochranu přírody z vysoka kašlou. Na jedné straně by bylo potřeba lidi víc vzdělávat – jak se říká, vzdělání je univerzální nástroj. Ale když potřebujete řešit aktuální problém, kdy lidé ničí Sněžku, pak jim musíte zabránit na ta místa chodit a už se staví ploty.

Na co se v projektu těšíte nejvíc?

Těším se na interdisciplinární dialog, že bude zajímavý a živý, na to vzájemné handrkování. Tuším, že to bude tak trochu poštuchovaná, kdy někdo přijde s nějakým úžasným konceptem rezistence a já jim do toho budu šťourat, že to tak není a že „to tak ani zvířata ani kytky nemyslí“.

Říkal jste, že budou čtyři exkurze do roka. Máte už naplánovaná další místa?

Mám jich vymyšlených několik, i mimo Česko, a právě se nejvíc těším na exkurzi, kterou bych chtěl zorganizovat v Berlíně. Došlo zde k poválečné destrukci, téměř kompletní, a následoval složitý růst kvůli rozdělení na východní a západní části. Dnes město srůstá, a právě na těch srůstech se objevují typy krajiny, které by do města za normálních okolností nepatřily. Město s nimi velmi chytře zachází, je to hezký příklad, jak by se daly dělat věci i u nás. Ten přístup se mi líbí, Berlín mám rád a myslím si, že konkrétně zde nastanou v týmu zajímavé diskuze. Některé projekty a místa totiž vypadají na první pohled dost divoce, třeba *Südgelände*, což je zóna národního parku ponechaná uprostřed husté zástavby. Nesmí se tam chodit.

Příklad vagního terénu, foto: archiv JAŠ

Ale vy tam půjdete?

Dá se tam projít takovým industriálním chodníčkem a podívat se na živo, co by se stalo, kdyby město najednou zůstalo bez lidí. Je to moc hezké, staré už asi šedesát let a je vidět, co by se opravdu mohlo stát.

V posledních letech jste byl součástí [Festivalu m3 / umění v prostoru](#) a taky jste vytvořil autorský site-specific objekt pro galerii Provoz. Zajímá vás tedy i environmentální umění?

Ano, ale říkám tomu *land-art*. Přiznám se, že mě baví dělat takové kousky, které by z *environment-friendly* pohledu úplně neprošly. Někdy je potřeba ukázat, že je brutální síla v krajině pozitivní faktor a některé biotopy nebo ekosystémy ji vysloveně potřebují pro své fungování. Proto tomu říkám obecnějším termínem *land art*, ale většinou v tom významný environmentální apel je. Třeba právě v galerii Provoz jsem si vymyslel virtuální kytku, která neexistuje, takový novodobý rostlinný ropák. Znáte Ropáky ? Studentský film z konce 80. let o stvoření, která žijí v českých hnědouhelných dolech a jsou schopná přežít jen ve znečištěném ovzduší. A v momentě, kdy se začíná ovzduší zlepšovat, vymírají a lidé se je pokoušejí zachránit tím, že je třeba napojují na výfuky aut.

A jak jste to aplikoval na vaši kytku?

Moje kytka se jmenovala *Carbonia silesica* a šířila se jenom v biotopu vzniklém spálením většího množství plastů. Vycházel jsem z faktu, že spousta kytek v reálném světě skutečně má evoluční strategii vyrůstat na spáleništích, je to pro ně úžasné místo plné zdrojů a bez konkurence. V rámci výstavy jsme nainstalovali tu kytku, sochu z kovového odpadu obalenou ve velikých plastových fóliích, a součástí výstavy byla i celonoční exkurze, kdy jsme chodili po haldách, zapalovali plasty a sázeli semena *Carbonie*.

Zabýváte se mimo jiné i urbánní krajinou. Zajímáte se třeba o okolí FHS? Vnímáte tu nějaké změny?

Jsem na fakultě ještě krátce, ale chodil jsem na Gymnázium Litoměřická na Proseku, tak jsem tu vždycky brousil po vyučování, ale to už je hodně dávno. Můžu tedy spíše srovnávat, jak to tady vypadalo před víc jak dvaceti lety a teď. Například zámeček Jabloňka tou dobou byl normálně přístupný, nebyl tam žádný plot a dalo se jít až na vyhlídku. Byly tu navážky po stavbě tunelu Blanka, takže celá planina a křovíčka, která jsou dneska při skále, byly holé. Taky se přiznám, že rád spím v městském křoví. Když mám třeba dva dny po sobě práci, tak přespávám tady v roští okolo fakulty. Testuji to území z hlediska toho, jak se tady v okolí FHS dá přespát a, upřímně řečeno, to moc dobré není. Tady je spousta lidí, kteří si pokouší různým způsobem dělat to samé a nejsou to *studenti* z fakulty. Jednou už to byl téměř krok od fyzického konfliktu, takže raději chodím dál, směrem do Troji. Ale krajina je tady moc pěkná, terén je zajímavý, obzvláště pod skálou.

Snažíte se přenést vaše hobby i do výuky?

Ekologie města nebo městských biotopů mi přijde jako hezké téma, ukázkově a nenásilně se tu spojují přírodovědné a humanitní obory. Přesně o to se snažím. Měl jsem na to výrazně méně času, než jsem očekával, ale teď se to lepší a snažím se k tomu vrátit, a to nejen tím, že pokračuji na vlastní disertaci, ale pokouším se i propojovat FHS s Přírodovědeckou fakultou a Katedrou ekologie. Letos v letním semestru máme první společnou přednášku, kam se mohou přihlásit právě i studenti z naší fakulty. Jmenuje se Čtení krajiny a učí to, co už naznačuji v rámci předmětu Krajinná ekologie, jen mnohem víc do hloubky a přímo v terénu. V praxi to znamená pětidenní putování krajinou s batohem na zádech a přespáváním venku, kde se lidé učí číst krajinu jak teoreticky, co věci znamenají, tak i prakticky, kam položit ten spacák, jaké biotopy jsou vhodné pro přespávání. Je to i metafora deantropocentrizace našeho vnímání krajiny, protože alespoň na jednu noc se člověk fyzicky stává plnohodnotnou součástí biotopu. Máme vymyšlenou cestu od sasko-české hranice v Krušných horách až do Prahy.

Alena Ivanova

Oliver Beřko